

Таранченко Оксана,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу освіти осіб з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ЗМІНА ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ЯКІСНОГО ПОСТУПУ

Розвиток світової цивілізації фактично підтверджує, що суттєвого поступу людство досягало у періоди, коли освіта та наука були у пріоритетному фокусі. Її кардинальні зміни в окремій країні та суспільстві можливі, насамперед, внаслідок глобальних змін усієї системи науки та освіти, позаяк саме вони стають рушієм сучасної та випереджальної економіки, як бази благополуччя і розвитку суспільства, а відтак і суспільних перетворень на якісно новій світоглядній основі. Всі ці зміни мають відбуватися з урахуванням кількох складників, що тісно й логічно взаємопов'язані. Насамперед, необхідне чітке усвідомлення того, яке саме суспільство прагне розбудовувати народ конкретної країни, оскільки для різних його типів має функціонувати і відмінна система освіти. З цього висновується наступне – відповідний характер і зміст освіти. Ще один з ключових складників – чіткий перелік радикальних або ж системних першочергових заходів, необхідних для реформатування системи освіти відповідно до поступу суспільства, що розвивається в певній країні з її унікальним соціокультурним контекстом. Не уявляючи повною мірою, що саме (в остаточному підсумку) має дати освіта конкретній людині (зокрема людині з ООП), неможливо усвідомити якою конкретно має бути освітня система, а відтак і досягти помітних успіхів у її реформуванні.

Системно-структурна реформа освітньої галузі, що триває в Україні вже певний час, передбачає глибинну реорганізацію всіх її структур, перебудову її менеджменту та фінансування, механізмів контролю її структурної вертикалі та горизонталі, зміну типів освітніх закладів та організацію нових інституцій, відлагодження зв'язків між освітніми рівнями, переосмислення статусу вчителів, сутності та якості їх підготовки й підвищення кваліфікації тощо. Але,

найголовніше – докорінну зміну світоглядної парадигми в освітній сфері. Зважаючи на складні обставини сьогодення, реформування освіти осіб з особливими потребами можна розглядати як тривалу перебудову на новому світоглядному підмурівку, що триватиме певний час і коригуватиметься відповідно до суспільно-економічної динаміки. Втім, визначальні вектори загалом зберігатимуться ще доволі тривало. Один з чи не найголовніших – відповідальність у кадровій політиці. Йдеться про вдосконалення менеджменту в освітній сфері, що має провадитись із глибокою компетентністю і в прагматичних інтересах прийдешніх поколінь наших громадян. Не менш складною та конче необхідною є масштабна фахова підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів (а також освітніх менеджерів, кадрів новостворених інституцій та ін.) відповідно до нової освітньої парадигми (за уніфікованими програмами, зважаючи на глобальність та масштабність парадигмальних новацій). Варто зауважити, що така тривала підготовка та підвищення кваліфікації завжди мають передувати законодавчим і нормативним змінам, оскільки зворотний порядок зазвичай гальмує позитивні зрушення та призводить до знецінення ідей, самої суті прогресивних змін, а часом і до провалів в певному сегменті реформацій. Надзвичайно складним і масштабним бачиться і технологізація освітньої сфери, як сучасний практико орієнтований механізм втілення ідей, – розроблення, вдосконалення та якісна реалізація у практичній площині окремих взаємопроникних кластерів: технологій освітнього менеджменту/управлінських технологій; технологій співпраці («коллаборації»); технологій сервісної підтримки; технологій асистування/«тьюторської» підтримки; технологій викладання; технологій соціокультурного перетворення (на рівні груп/класів → малої громади → ширшого соціуму → суспільства загалом). Неабияке значення у перебудові освітньої системи має оперативність відповідей на нові виклики сьогодення – запровадження новітніх технологій навчання та розвитку (наприклад, наразі запровадження дистанційного навчання); навчання/розвиток дітей з якомога більш раннього віку; організація освіти «другого шансу» для молоді і дорослих, які свого часу не змогли здобути на належному рівні/закінчити освіту. Очевидно, що процес трансформацій малоймовірний без певних похибок, тож

конче важливі, зокрема, коригування й усунення недоліків у законодавчо-нормативному полі (понятійно-термінологічні недоречності чи неузгодженості, недоречні чи шкідливі для практики позицій тощо), а також періодична «звірка курсу руху» новацій. Критично важливе значення в період реформування системи освіти осіб з ООП, що наразі триває, також має відлагодження взаємодії педагогічних працівників з усіма іншими суб'єктами надання освітніх послуг і послуг супроводу (з опануванням специфіки розподіленого лідерства на різних етапах). Водночас слід усвідомлювати, що кожен освітній заклад є своєрідною проекцією кризових станів у суспільстві та сім'ї, тож необхідно, аби загальнодержавні цілі й орієнтири освіти визначалися з урахуванням їх досяжності для всіх учасників освітнього процесу.

Саме тому серед пріоритетів розвитку освіти осіб з особливими потребами в Україні наразі окреслимо кілька позицій, що можуть якісно вплинути на перебіг трансформацій. Зокрема:

1. удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у сфері освіти осіб з ООП, з метою узгодження всіх положень, норм, понятійно-термінологічних визначень у чинному законодавстві України (йдеться і про документи інших міністерств);

2. створення нормативно-законодавчого поля щодо забезпечення і фінансування *всіх* послуг супроводу (від народження і упродовж життя особам з ООП) та моніторингу їх забезпечення на базі єдиного Центру (наприклад, Державної служби супроводу). Це передбачає об'єднання й узгодження дій, фінансів тощо щонайменше трьох міністерств (МОН, МОЗ, Міністерства соціального захисту);

3. розроблення та впровадження Концепції про Державну службу супроводу; Примірного положення про Державну службу супроводу; примірних протоколів «діяльності та взаємодії» учасників освітнього процесу (на зразок «протоколів лікування» в медичній галузі, позаяк на тлі запровадження новації в освіті – ІРЦ, інклюзивне навчання тощо – збільшилась кількість суперечливих і конфліктних ситуацій. «Протоколи взаємодії» можуть на нормативному рівні регламентувати дії та повноваження всіх учасників);

4. здійснення *обліку всіх дітей з ООП* від народження та створення

відповідної електронної бази даних (єдиного реєстру в системі ІРЦ чи Державній службі супроводу) для забезпечення комплексної допомоги та супроводу, а також дотримання їх системності під час переходів на різні освітні рівні;

5. впровадження раннього скринінгу, максимально раннє (з перших тижнів/місяців життя) виявлення порушень у розвитку дитини та надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дитині (запровадження державних програм раннього втручання, забезпечення слухопротезування, кохлеарної імплантації, інших втручань тощо) з моніторингом в Державній службі супроводу;

6. якісна трансформація існуючої системи спеціальної освіти осіб з особливими потребами із розширенням її функцій та удосконалення структури для забезпечення доступної, якісної освіти упродовж життя; розбудова її як ресурсної бази для поширення практики інклюзивного навчання, надання комплексу корекційних та ін. послуг, створення мережі раннього втручання та підтримки родин дітей з ООП, а також створення освітніх закладів нових типів;

7. модернізація системи навчання осіб з особливими потребами шляхом впровадження сучасних ефективних, інноваційних технологій для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку таких учнів, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, інтеграції в соціум на основі самоактуалізації, що забезпечить всім без винятку випускникам можливість досягнути загальновизнаного мінімально-необхідного рівня знань і кваліфікації, сприятиме вирівнюванню шансів для розвитку здібностей молоді з особливими потребами, уможливить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та свідому й активну участь в усіх сферах суспільного життя;

8. підвищення професіоналізму педагогів та освітніх менеджерів; якісна реорганізація компетентнісно зорієнтованої фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів; обґрунтування та запровадження критеріїв добору педагогічних працівників, що має забезпечити новий статус та фаховий рівень кадрів у сфері освіти, їх особисту відповідальність за знання і компетентності учнів; запровадження єдиних програм бузової підготовки кадрів освіти (стосовно навчанні і розвитку дітей з ООП і різних інституційних

умовах); забезпечення спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів на *єдиних науково-методичних засадах* (нова концепція освіти дітей з ООП, МКФ, сучасні діагностики, інноваційні методики навчання та розвитку, програми раннього втручання, технології інклюзивного навчання, новітні технології в освіті осіб з ООП тощо); забезпечення спеціальної підготовки і перепідготовки фахівців ІРЦ та інших спеціалістів, для кадрового забезпечення Державної служби супроводу;

9. проведення системних наукових досліджень у галузі освіти дітей та молоді з особливими потребами із залученням кадрів освітніх осередків з метою посилення науково-методичного підґрунтя проваджуваних реформ для забезпечення сталого розвитку системи освіти.

Серед іншого важливим вбачається:

1. розроблення спектру технологічних комплексів (кластерів) за відповідними напрямками: технологій освітнього менеджменту/управлінських технологій; технологій співпраці; технологій сервісної підтримки; технологій асистування/«тьюторської» підтримки; технологій викладання (в тому числі програм раннього втручання (розвитку та реабілітації); програм підготовки батьків до цілеспрямованої допомоги їхнім дітям в навчанні на різних етапах освіти, практико-орієнтованих програм індивідуального навчання та психолого-педагогічного супроводу залучення дитини з ООП в освітнє/соціальне середовище);

2. розроблення навчально-методичних рекомендацій педагогічним працівникам щодо використання інноваційних технологій;

3. розроблення універсального освітнього курикулуму, моделювання компонентів і змістового наповнення освітнього середовища;

4. розроблення профдіагностичного та профорієнтаційного інструментарію для осіб з ООП з урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого, індивідуального та диференційованого підходів для забезпечення максимальної їх самореалізації в сучасному суспільстві та можливостей здобуття професійної освіти (чи перекваліфікації) упродовж життя;

5. розроблення системи моніторингу оцінки якості освіти осіб з ООП;

6. розроблення уніфікованого курикулуму для підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації тощо.

Ймовірно, що перебудова системи освіти осіб з особливими потребами має забезпечитися комплексним розв'язанням завдань, пов'язаних із нормативно-правовим, організаційним, кадровим, науково- та навчально-методичним забезпеченням. Механізм реалізації цих завдань залежить як від якості координування зусиль відповідних міністерств і відомств, наукових установ, закладів вищої педагогічної освіти та закладів системи післядипломної педагогічної освіти, представників громадських організацій, так і від фаховості самих цих зусиль усіх причетних до цієї справи.

Список літературних джерел:

1. Гуманізація освітнього простору спеціальної та інклюзивної освіти: теорія і практика: колект. монографія / Е.А.Данілавічюте, С.П. Миронова, Н.Г. Пахомова, О.М. Таранченко [та ін.]; за наук. ред. А.А. Колупаєвої, І.М. Дичківської. – Рівне : Волинські обереги, 2020. – 364 с. – С. 23-36 (розділ «1.2. Прогностичні орієнтири розвитку освіти осіб з ООП»).

2. Литовченко С. В. Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку: навчання та супровід : монографія. К. : ФОП Симоненко О. І., 2020. – 356 с.

3. Орлова Т. В. Історія нових незалежних держав : postsovieticum : навчальний посібник / Т. В. Орлова. – Київ : Знання, 2010. – 487 с.

4. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с. – Бібліогр.: с. 21. – (До 25-річчя незалежності України) - Ст. 68-77.

5. Special Education Today in Ukraine / A. Kolupayeva, O. Taranchenko, E. Danilavichute E. // Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education). – 2014. – Vol. 28. –P. 311-351.

Тороп Крістіна,

кандидат психологічних наук,

викладач кафедри загальної психології та патопсихології,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМА STEM-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ